

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η ΓΕΝΝΑΙΟΥΨΥΧΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΗΤΑΡΑ

Ένα άγαλμα του Α. Φωτάλη. Μία άγνωστη επιστολή που έξηγεί τη σύνθεσή του. Στη μάχη των Δερβενακίων. Ο Νικηταράς και ο Άλξανος τραγουτούν. Το χαϊμαλί της ευγνωμοσύνης. Μερικά επεισόδια από τη ζωή του Παναγιώτη Γιαταράκιου. Η ηρωική καπετανίσσα. Στερήσεις και μαρτύρια των εικοσεννιάων των τσερκεζικών του 21, κ.τ.λ.

ΝΑ από τα ωραιότερα Έλληνικά γλυπτικά έργα είναι και το σμάλμα που έπλασε ο παλαιός καλλιτέχνης της σχολής Α. Φωτάλης, για ν' αναμνησθή ένα δραματικό επεισόδιο της Έλληνικής Επανάστασης. Το επεισόδιο αυτό μνημονεύεται στην κωμωδία δημοσιευμένη άνωστη επιστολή του φιλέλληνας Έλβετου Βετάν προς το φίλο τον άρχαιο καθηγητή της Φιλολογίας Νικόλαο Σαρηγιάννη:

«Σου άνεφερα και άλλοτε, αγαπητέ Νικόλαε, γράφει ο Έλβετος φιλέλλη, ότι διέτελες ιδιαίτερος γραμματέας της αλληλογραφίας του Κυβερνήτη της Ελλάδος Γ'α. Καποδίστρια... Ένα πρωί, ενώ εργαζόμουν στο γραφείο μου, έβλεπα να παύει ο στρατηγός Π. Γιαταράκος, που είχε οβεί να με παρακαλέσει να τον παρουσιάσω στον Κυβερνήτη. Άλλ' ο Κυβερνήτης της στιγμή εκείνη ήταν άποσυχλημένος, και παρεκάλεσα τον έπισκεπτή να καθήσει και να περιμένη λίγο.

«Εκάθισε» κιντάζοντας το Γιαταράκο, είδα ότι έφερε κομμάσι από το λαμό, ένα φυλαχτό, και άπορούσα πώς ένας Έλληνας που μορφομένος άνθρωπος—που είχε μάλιστα σπουδάσει και Γατρική στην Πάντοβα—διέσωζε άκόμα τις δεισιδαιμονίες της πατρίδας του, κομμόντας από το λαμό του χαϊμαλί, σαν κα-

—Κιντάζεις το χαϊμαλί μου, κ. Βετάν; Καταλαβαίνω τι λές μέσα σου, αλλά στοιχηματίζω ότι ποτέ δεν θα μαντεύσης το περιχομένο του. Και γιά να σου όσωσ να ένοήσης πόσο πολύτιμο μου είναι το φυλαχτό αυτό, θέ σου διηγηθώ ένα γεγονός από την ιστορία του Άγώνος μας: Έχεις άκούσει τη μάχη των Δερβενακίων;

«Βέβαια, την περίφημη μάχη, όπου ο Κολοκοτρώνης και οι άλλοι έστάσαν το Δράκωλη.

«Λαιπόν, έγω, έξερκοιούθησε ο Γιαταράκος, ήμουν άρχηγός των Σπαρτιατών στη μάχη αυτή και άκολουθούσα το γενναίο Νικηταρά... Η μάχη άρχισε μετά το μεσημέρι και κράτησε όλη την ήμερα. Έως άκούσες ότι τρεις χιλιάδες Έλληνες παραταχτήκαμε άπέναντι τριάντα χιλιάδων τσερκεζών... Ο Νικηταράς, επί κεφαλής διακοσίων άντρών, έχοντας μαζί και τον ύπασισητή του Σισίη, έτοιγνόντες μέσα στις χθονικές τάξεις σαν λιοντάρι, πέφτοντας σαν κεραυνός, με το σπαθί στο χέρι, άληθινός Τουκοκράτης, μεθυσμένος από τη σφαγή, ήμους με ήρητο που κινηγίει κοπάδι από σπουγγίτες!...

«Τό βράδυ, κουρασμένοι από τη σφαγή, μαζευτήκαμε όλοι στο στρατόπεδο μας που ήταν στην πλαγιά του όουνοφ, γιά να είμαστε συγκεντρωμένοι ως να ξημερώσει. Φοβόμαστε μήν έρθουν ξαφνικές ενανθύνες στον έχθρο, και λαβαίναμε τα μέτρα μας...

«Ο Νικηταράς, άφου έπιβούθησε το στρατόπεδο και έπήγεσε καθένα χωριστά τους στρατιώτες γιά την άνταρση τους, ζητούσε τον ύπασισητή του Σισίη γιά να τον ατείλη μαζί με λίγους άντρες να καταδιώξουν τους φεύγοντας έχθρους... Μή βρισκοντας το Σισίη, έστειλε τον άδελφό του Θεόδωρο Γιαταράκο. Κατόνιν τραβήχτηκε παρέμερα και φαντάσε ανυπομονήσας και άνησυχος γιά την άπουσία του άγαπητού του Σισίη. Έγώ έπέγρασα όλη εκείνη τη νύχτα άβυσσο, γυριζοντας από το ένα ταμπούρι στο άλλο, έπισκεπόμενος τους λαβωμένους και δόνοντας πληγές... Κοντά τα χαράματα ζήτηρα να έρω το Νικηταρά να τον συγχωρή γιά τη νίκη μας. Άλλ' ο στρατηγός δεν έφανότανε πουνθένα, και όταν αναπαυήθηκα με το Σισίη τον έρώτησα γιά το Νικηταρά.

«Δέν έβρω πού βρισκεται, μου άπάντησε ο Σισίης, γιαντί έγω τώρα μόλις έγγύρια από το κνήμη που κάναμε στους Τούρκους. Όσοι γλύτωναν, φεύγουν προς τον Έσθό της Κοζινθού!...

«Ένώ όμως μούλωσα, είδαμε από μακρυνά το Νικηταρά νάγρχεται προς το μέρος μας, κουνβαλόντας στη ράχη του έναν πλη-

γόμενο Τούρκο, ή μάλλον Άλξανό! Έφτασε κοντά μας, άκούμπησε χάμω το φρούτο του και γυριζοντας σί μένα, μου είπε:

«Αγαπητέ μου Παναγιώτη, κάνε μου τη χάρη να περιποιηθής έτούτον τον κακομοίρη τον Άρβανίτη... Είνε λαβωμένος, και τον έλυθηθήκα. Στις μάχες χρωστάμε να υπεραποζήματα την πίστι μας και την πατρίδα μας, σαν άνθρωποι όμως πρέπει να σπλαχνίζομαστε άκόμα και αυτούς τους έχθρους μας, όταν προσέφτουν στο έλεός μας.

«Έγώ—συνέχισε ο Γιαταράκος—περιποιηθήκα τον Άλξανό, του έκαθάρισα και του έδωσα τής πληγές, και κατόνιν ο τραυματίας μου διηγήθηκε τί του συνέτη. Χτυπημένος στο πόδι από όβλι, είχε σωθίει άνάμεσα στα θάμνα και έστανίζόμενος από τους πόνοους, παρακαλούσε τον Άλλάχ να του ατείλη το θάνατο, και να λευτερωθή από τα έόανα... Έτσι περμόνος είδε άξαρνα μαρσά του το Νικηταρά, και νομίζοντας πώς είναι κανένας από τους δικούς του, του είπε:

—Σκότωσέ με να γλυτώσω!...

«Κι' είδειχνε το λαμό του μουκρίζοντας από τους πόνοους.

«Ο Νικηταράς, κιντάζοντας τον με χαμόγελο, του άπάντησε:

—Μωρέ, έγω είμαι πολέμιστής, δέν είμαι μπόγιας. Είμαι ο Νικηταράς...

«Ο Άλξανός τον ρώτησε τότε:

—Μήπως είσαι συγγενής του Νικηταρά, του φοβερού Τουκοκράτου;

—Είμαι έγω ο ίδιος, άπήνησε ο Νικηταράς, και γιά να ιδής ότι ή βοθηκία του Χριστού είναι άνώτερη από τη βοθηκία του Μωάμεθ, πάρε σημερα μίαν άπόδειξη!...

«Μετά τα λόγια αυτά, ο ήρωος των Δερβενακίων έκλυψε, έκαμψε το ένα γόνατο και είπε στον Άλξανό:

—Έλα, καθάλλησε στη ράχη μου, να σέ πάω στο στρατόπεδο μας, να σέ κιντάξω ο γιατρός!...

«Ετσι λοιπόν, ο Νικηταράς, παίρνοντας στη ράχη τον Άλξανό, τον έφερε στους δικούς του, περπατώντας με προσοχή, άνάμεσα από τα κατσόβραχα της ένονοπλαγιάς... Σέ μία στιγμή όμως, ο Νικηταράς ένοιωσε και κοβό στο σέξικο του, σαν άργυρα μελιάδας! Έγυθσε τότε το κεφάλι του, είδε τον Άλξανό να κρατά ένα μαχαίρι γυμνό και του φώναζε:

—Τι κάνεις, μωρέ;! Έγώ θέλω να σέ γλυτώσω, και σύ, μωρέ μπαμπάση γυθεύεις να μου πάρης το κεφάλι!...

«Άλλ' ο Άλξανός, με μάτια δακρυομένα από τη συγκίνηση και την ευγνωμοσύνη, είπε στον Νικηταρά, δείχνοντάς του ένα τσουλούφι από τα μαλλιά του:

—Όχι, δέν είν' άλήθεια αυτό που ύποψιάστηκες, καπετάνιε. Νά, ή-θέλω να κρατήσω λίγες τριχες από το κεφάλι σου, να τις κάνω χαϊμαλί και να το κρεμάσω γιά όλη τη ζωή στο λαμό μου. Γι' αυτό τις έκομα με το μαχαίρι...»

«Κι' αυτή ήταν ή άλήθεια. Ο Νικηταράς συγκινήθηκε τότε έαθία και έξακολούθησε το δρόμο του. Ο Άλξανος πούχε σώσει έμεινε στην Έλλάδα κι' έζησε χρόνια πολλά μετά την άπελευθέρωση, στο Ναύπλιο.

«Μετά το θάνατο του, το χαϊμαλί με το τσουλούφι του Νικηταρά περιήλθε στην κατοχή του στρατηγού Γιαταράκου.

***

Ο Παναγιώτης Γιαταράκος υπήρξε ένας από τους έπιφανεστέρους άντρες του Άγώνος, άρχηγός των Μανιατών στην πολιορκία της Τριπολιτάδας. Ο Γιαταράκος είχε φέρει επί τρεις πολιορκίες από τη Μονεμβασία, τους είχε στήσει στους σωζόμενους ως σημερα προμαχώνες του («Στάτες του Γιαταράκου») και δουβάριδες τους Τούρκους. Στά 1824 διορίστηκε άρχηγός του Μεσοσημακού στρατοπέδου και πολιορκήσε τα φρούρα Μεθώνης και Κορώνης...

Όταν στα 1825 πήκε στο Μωριά ο Ίμπραήμ με τα στρατεύματά του, ο Γιαταράκος έπληκτικε με το Γιώργη Μανωομάζλη στο φρούριο του Νεοκάζαρου, όπου κράτησαν γερή άντίσταση με δραματικές περιπέτειες. Και όταν αναγκάστηκαν να παραδοθούν, ο Αλ-

Ο Νικηταράς

γύπτιος στρατάρχης τούς έσεβάσθη και άργότερα τούς άντήλλαξε με τούς αίχμαλωτισθέντας από τόν Κολοκοτρώνη παάδες τού Ναυπλίου...

Τήν έποχή τής αίχμαλωσίας τού Παναγιώτη Πατρόζου, ή γυναίκα τού Ίωάννα, τό γένος Ροζάκη, είχε κτιστεί με άλλες Μανιάτισσες στόν οικογενειακό «Πύργο τών Πατρόζων» στην Κορυθούνα. Οί Τούρκοι έστειλαν εναντίον τωρ ένα άποστομια, άλλ' ή γυναίκα Μανιάτισσα άντιστάθηκεν, έκαναν έπειτα μιιά άποφασιστική έξοδο και τούς κατατρόπων. Υπάχει και σχετικό δημοτικό τραγούδι που εξημνεί τή «Πατρόζου» και τίς συντροφισσές τής.

***

Στά Πρακτικά τής Βουλής τού 1855, σέ μιιά βουλευτική άπόφαση, διαβάζουμε κι ένα ανέκδοτο χαρακτηριστικό τής φιλοκαρίας τού Πατρόζου. Ίδοι τό ανέκδοτο αυτό :

«Χειμών δομιάς ήτον, ότε κατά τό 1822 παρεδόθη ή 'Αγκροκόρηθος, πλείστα δέ λάφυρα περιήλθον εις χείρας ήμών, μετεξών τών όλοιων πολλά θούρητιο γούδια. Έστρεμεν εκ τού ψύχουσ ό διάσημος τής Πελοποννήσου οπλαρχηγός Παναγιώτης Γεαράκος, και αντί να θέση επί τών όμων του εν εκ τών γυναικων εκείνων, έγραραν εις τήν οικογένειάν του, ή όποια τω άπιστείε μιαν παρηγοσάκων. Παράδοξος έφάνη (ίσως διότι δέν εξετιμήθη άρκούντως ή άφιλικίδια τού άνδρός) και εις τόν Γαβρήλ Αμανίτην και εις τόν Γεώργιον Σποριδιάνος (τόν εκ διαπραρίας παραφρονηάντα και άποζώσαντα πρό τινος χρόνου ενταύθα) και εις τόν 'Ηλίαν Μπισπιρίκη, και εις αυτόν έτι τόν άρωτίμονα, νεανίαν τότε, ή τούαντη τού στρατηγού διαγωγή, έρωτίμονος δέ περί ταύτης, έλεγε :

«—'Αδερφούλια μου, όσο έχω φρονηάντα στό σπύτι μου, οικονομούμαι όταν τελειώσαν, ως ειπε καλά ή Πατρίδα».

Και προχωρώντας στην εξίστησή των περιπετειών τής οικογενείας Πατρόζου, ο βουλευτής τού 1855, ανέφερε ότι ή γυναίκα τού στρατηγού Πατρόζου είχε τυφλωθεί από τά πολλά δάκρυα... Πολλές φορές επίσης είχε κοιμηθεί νηστική... 'Ο γυιός του πάην, για ν' άγοράση ψωμί, άναγκάστηκε να βάλη άμυαλί τό σπαθί τού πατέρα του, που τό είχε πάρει λάφυρο από τόν Πασά τής Κορίνθου. Κι αμύαλην.

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΠΩΣ ΕΦΕΥΡΕΘΗΣΑΝ ΤΑ ΣΚΟΥΛΑΡΙΚΙΑ

Ποιός θα τό πίστευε, ότι τά σκουλαρίκια χρησιμοποιούνται από τήν έποχή τής Παλαιάς Διαθήκης και ότι μάλιστα έχουν σχέση με τή... ζήλοτητα τών γυναικών ;

Είνε γνωστό από τήν 'Αγία Γραφή, ότι ο 'Αβραάμ μέχρι πολύ προχωρημένη ηλικίας δέν είχε άποκτήσει παιδιά και ότι είχε πάγει πεινά να έλπιη πως θα γινότανε πατέρας από τή σύζυγό του Σάρα, ή όποια έλιπσε είχε γεράσει.

Υπήρχε όμως τότε μεταξύ τών 'Ιουδαίων μιιά διάταξη, ή όποια επέτρεπε σ' έναν οικογενειακό να τεκνοποιήση άπ' όστια γυναικία ήθελε.

'Ο 'Αβραάμ λοιπόν είχε μιιά θυία πολύ άφραία, ή όποια όνομαζόταν 'Αγαρ και με τήν όποια ο πατριάρχης τών 'Ιουδαίων άποκτήσε παιδι.

Η Σάρα όμως, μόλις τό έμαθε, κρυεύτηκε από ζήλεια για τή νεοή θυία τής και άποφάσισε να τής παραμορφώση τό πρόσωπο.

Αλλά ο 'Αβραάμ έμάντερε τό σχέδιό τής και λέφτοντας στά πόδια τής τήν παρακάλεσε να μιν πραγματοποιήση τήν εκδικήσή τής.

Μολταύτα ή Σάρα, επειδή ήθελε να βγάλη άποσπιδότερο τό όχι τής, έπιασε τήν 'Αγαρ και περιορίστηκε να τής τρυπήση τ' αυτιά με άναμμένο σίδερο.

'Ο 'Αβραάμ τότε έξοργίστηκε για τή τιμωρία τής ώφραίας εύνομιένης του και σκέπασε τίς ρούτες τών αυτιών τής με χρυσούς κρίκους και πολύτιμα μαργαρίτια που είχε βάλει να του μαζεύσουν στίς όδους τού ποταμού Εβράτην.

Τό νέο αυτό στολίδι προσέδωσε τόση χάρι στην τιμωρημένη θυία, ώστε όλες ή γυναίκες τής φίλης τής, για να μιν ύστερηθούν από τήν 'Αγαρ, τρυπήσαν κι αυτές τ' αυτιά τους και τά στολίσαν με σκουλαρίκια.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΟΜΠΡΕΛΛΑΣ

Τό άλεξιβρόμιο έπενοήθη στη Γαλλία από γυναίκες κατά τίς όρχες τού 11ου αιώνος. Η όμπρελλες εκείνης τής έποχής είχαν διά-

μορφο 4-5 όκάδων ή καθέμιιά και στολιζάνταν μεγάλα χρυματικά ποσά. Έθεωρούντο επί πλέον οικογενειακά κειμήλια και επειδή έχρησιμοποιούντο μόνον από γυναίκες πήγαναν ως κληρονομία από μητέρα σέ κόρη. Στίς άρχες τους είχαν έναν παμηνέριστο χάλκινο κρίκο, άπ' όπου και τίς κερμύσαν.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΠΕΖΟΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΡΟΔΟΥ

Μίσα στο πράσινο λιβάδι, άνθούσανε πολύχρωμα λουλούδια και λιμπερές πεταλούδες φτερούγιζαν. Τό άνάλαφο άγροάκι φρούσε κι έκανε να σαλεύουν τ' άνοιγμένα μπουκούνια, που μοιάζαν με μικρές καμπάνες...

Κανένας, κανένας θούρηθος, κανένας ήχος δέν άκούγόταν. 'Ανάμεσα σ' άλλα άνθη που κειμήζαν και θρούσαν, βρισκόταν κι ένα μικρό ρόδο, γεμένο πρός τή γή, σαν να προσπαθούσε να κρυφεί άπ' τά μάτια τού κόσμου.

Κανένας δέν έσκαβε για χάρι του, ενώ τά ρόδα τ' άλλα είχαν κρυπεί άπ' τούς άνθρώπους που τό είχαν πάρει μακριά άπ' τόν ήσυχο κόσμο τών λουλουδιών.

Τό μικρό ρόδο είχε δει βίβωια όλα τ' αδέρφια του να κόβονται ένα-ένα, αλλά δέν ήξερε που πήγαναν.

Και φουτούσε τόν άνεμο :

— Που τά πάν οι άνθρώποι ;

Και φουτούσε τό άνδρόν :

— Τί τά κάνουν οι άνθρώποι ;

Και φουτούσε τή χαριστήρινη πεταλούδα :

— Τί τά θέλουν οι άνθρώποι ;

Κι' ο άνεμος άποκρούσταν :

— Για να πλέξουνε στεφάνια νηριάζι !

Και τ' άνδρόν έλεγε :

— Για να στολίσουν τό μέτωπο τών πεθαμένων !

Κι' ή πεταλούδα άπαντούσε :

— Για να τά βάλουν στό στήθος τών όφραίων κοριτσιών !

Έτσι ίσα-ίσα, εκεί έποθυμούσε και τό μικρό όφραίο ρόδο να γερή. Ηθοούσε ν' άκούση πόσο γλυκά χτυπά ή καρδιά τών παρθένων, όταν άπεροστούν.

— Μείνε ! τού φημίσε ο άνεμος.

— Μείνε ! τού φημίλε τ' άνδρόν.

— Μείνε ! προσέθετε κι ή πεταλούδα. "Ω, μείνε, μείνε ! Πιάξε μαζί μας ! Μείνον τά χόδια μας !...

'Ο πόθος όμως τού μικρού ρόδου γινόταν μέρα με τί μέρα πιο μεγάλος, γιατί όλα του τ' αδέρφια είχαν γύρει κι είχε μείνει μόνος.

Μιά μέρα δοκίμασε ξαγανά έναν πόνο πολύ πικρό και λιποθύμησε... Όταν συνέθεσε, είδε πως βρισκόταν στη ζώνη μιάς όφραίας κοπέλλας.

Πώς είχε συμβεί αυτό ; Δέν μπορούσε να τό ξέρη, αλλά ήταν εύχαριστήρινο άπ' τήν τύχη του.

Άγγιξε με τά πέταλά του ένα κάτασπρο φρούμα κι άκούσε μιιά μουτική πολύ γλυκειά, που ποτέ δέν τής είχε ξανακούσει.

Στήν αίσθησή τού χορού, όπου βρισκόταν ή νέα αυτή, άντιχρόνως οι μεθυστικοί ήχοι τής μούρ ή, αλλά μιάς μ' αυτούς έβριγαν κάποιος άλλος πόνος.

Ήσαν τά χτυποκόρδια τής καρδιάς. Τό ρόδο δέν άόργισε να μάθη αυτή τή γλώσσα τής καρδιάς, που είνε τόσο παλιό, όσο κι' οι πρώτοι άνθρώποι.

Τό τρυφερό λουλούδι άποκοιμήθηκε, άκούγοντας τή μουτική ιστορία τής κρυφιάς του κι ή κόρη, φτύνοντας άπ' τό χορό, τό πήρε μαζί τής στό σπίτι τής. Άρρωτό φήλανε και τούδωσε δύναμη με τή δροσιά τών γελιών τής, τόβαλε έπειτα ανάμεσα στα χρυσομένα φύλλα ενός όφραίου βιβλίου.

Έκει έβριγε για πολύ διάστημα τό ρόδο και στην άρχή πίστευε πως θα περνούσε ζούνη είντημομένη.

Έξω τώρα τό χόρο σκέπασε όλη τή γή και τά δέντρα ήσαν θαμμένα κάτω από όύλοεννο σεντόνι.

'Όλα τ' άλλα λουλούδια τού λιβαδιού είχαν παθάνει πεινά άπ' τό κρύο και μόνος τό ρόδο ζούσε, τό ρόδο τό κλεισμένο στό βιβλίο.

Μά όταν ήρθε ή άνοιξη, άόργισε να λαχταράη τήν έσοχή. Τό χέρι όμως που τό έβαλε εκεί μέσα, δέν τό ξαναγγίξε πεινά, γιατί ή καρδιά τής κόρης ήταν λιμπερή, επειδή είχε προδοθή στόν έρωτά τής. Πέρασαν χρόνια, πολλά χρόνια από τότε, χωρίς κανένας να ξαναθυμηθί τό φτωχό φυλακισμένο λουλούδι.

Έξωφρανα μιιά μέρα κάποια γυναίκα, όχη και στεγνωμένη από τή θλίψη, πήρε στα χέρια τής τό βιβλίο τών παρθενικών τής ήμερών κι είδε να λέφτη μέσ' άπ' τίς σελίδες τόν ένα ρόδο έξω.

Τότε ζήτησε με μιιά σπή τή μνημή τής όλη ή περασμένη τής ζούη κι όλη ή γλυκειά θήμησι τών χρόνων τού ξεχασμένου έρωτά τής.

Μιά ζεστή σταλαματιά, ένα δάκρυ, έπεσε πάνω στα πέταλα τού ρόδου, αλλά δέν είχε τή δύναμη να ξαναζωντανήνη τό λουλούδι που είχε μαραθεί στην εγκληματική του...